

HAAGS
HISTORISCH
MUSEUM

ONDERWIJSDOSSIER

Primair Onderwijs (bovenbouw)

Voortgezet Onderwijs (onderbouw)

Afrikaanse bedienden aan het Haagse hof

**PORTRET VAN AMOENA SOPHIA
FREDERICA VON LOWENSTEIN
WERTHEIM VAINBURG LAMPFUNG
(1718-1779) MET HAAR DIENSTMEISJE
COCCUAMAR CRENOQUE**

De afbeelding toont een vrouw van kleurrijke afkomst, die wordt geïdentificeerd als Amoena Sophia Frederica von Lowenstein Wertheim-Vainburg-Lampfung. Ze is afgebeeld in een opvallende, exotische outfit, inclusief een turban met een rode en witte band en een grote rode bloem. Ze houdt een mandje met bloemen vast en kijkt naar de toeschouwer. Het dienstmeisje Coccuamar Crenogue is niet duidelijk zichtbaar in deze afbeelding.

De afbeelding toont een vrouw van kleurrijke afkomst, die wordt geïdentificeerd als Amoena Sophia Frederica von Lowenstein Wertheim-Vainburg-Lampfung. Ze is afgebeeld in een opvallende, exotische outfit, inclusief een turban met een rode en witte band en een grote rode bloem. Ze houdt een mandje met bloemen vast en kijkt naar de toeschouwer. Het dienstmeisje Coccuamar Crenogue is niet duidelijk zichtbaar in deze afbeelding.

De afbeelding toont een vrouw van kleurrijke afkomst, die wordt geïdentificeerd als Amoena Sophia Frederica von Lowenstein Wertheim-Vainburg-Lampfung. Ze is afgebeeld in een opvallende, exotische outfit, inclusief een turban met een rode en witte band en een grote rode bloem. Ze houdt een mandje met bloemen vast en kijkt naar de toeschouwer. Het dienstmeisje Coccuamar Crenogue is niet duidelijk zichtbaar in deze afbeelding.

**PORTRAIT OF AMOENA SOPHIA
FREDERICA VON LOWENSTEIN
WERTHEIM VAINBURG LAMPFUNG
(1718-1779) WITH HER SERVANT
COCCUAMAR CRENOQUE**

The portrait depicts a woman of colorful descent, identified as Amoena Sophia Frederica von Lowenstein Wertheim-Vainburg-Lampfung. She is shown in a striking, exotic outfit, including a turban with a red and white band and a large red flower. She holds a basket of flowers and gazes at the viewer. The servant Coccuamar Crenogue is not clearly visible in this image.

The portrait depicts a woman of colorful descent, identified as Amoena Sophia Frederica von Lowenstein Wertheim-Vainburg-Lampfung. She is shown in a striking, exotic outfit, including a turban with a red and white band and a large red flower. She holds a basket of flowers and gazes at the viewer. The servant Coccuamar Crenogue is not clearly visible in this image.

The portrait depicts a woman of colorful descent, identified as Amoena Sophia Frederica von Lowenstein Wertheim-Vainburg-Lampfung. She is shown in a striking, exotic outfit, including a turban with a red and white band and a large red flower. She holds a basket of flowers and gazes at the viewer. The servant Coccuamar Crenogue is not clearly visible in this image.

The portrait depicts a woman of colorful descent, identified as Amoena Sophia Frederica von Lowenstein Wertheim-Vainburg-Lampfung. She is shown in a striking, exotic outfit, including a turban with a red and white band and a large red flower. She holds a basket of flowers and gazes at the viewer. The servant Coccuamar Crenogue is not clearly visible in this image.

ONDERWIJSDOSSIER

Primair Onderwijs (bovenbouw)

Voortgezet Onderwijs (onderbouw)

AFRIKAANSE BEDIENDEN AAN HET HAAGSE HOF

In de achttiende eeuw waren verschillende Afrikaanse mensen werkzaam als bedienden aan het hof van de Oranjes. Destijds werd het in heel Europa chique gevonden om mensen met een niet-Westers uiterlijk in dienst te hebben. Afrikaanse bedienden gaven een hof internationale allure.

Wie waren deze bedienden? Waar kwamen ze vandaan? Hoe zagen hun levens aan het hof eruit? Wat waren hun taken? En wat was eigenlijk hun status: waren zij tot slaaf gemaakte mensen of waren zij vrije werknemers? Slavernij is in dit onderwijsdossier een belangrijk thema. Het wordt behandeld aan de hand van het levensverhaal van twee donkere bedienden: Willem Frederik Cupido en Guan Anthony Sideron, die in de jaren 1760 als kinderen ‘cadeau’ werden gedaan aan de prins van Oranje, de latere stadhouder Willem V. Zij werkten precies veertig jaar lang in de hofhouding. Hun verhaal staat centraal in dit onderwijsdossier.

Tot voor kort werd aangenomen dat er in archieven weinig bewaard was gebleven over zwarte mensen in Nederland in de achttiende eeuw. Kunsthistorica Esther Schreuder vond in het Koninklijk Huisarchief tientallen documenten van en over Cupido en Sideron. Helaas zijn er geen dagboeken of persoonlijke brieven van Cupido en Sideron overgeleverd. Naar hoe zij over hun eigen levens dachten en hoe zij zichzelf zagen, kunnen we alleen maar gissen.

Esther Schreuder was gastconservator van de tentoonstelling ‘Afrikaanse bedienden aan het Haagse hof’ die van 21 september 2017 t/m 28 januari 2018 te zien was in het Haags Historisch Museum. Ook schreef zij het boek *Cupido en Sideron. Twee Moren aan het hof van Oranje* (Amsterdam: Uitgeverij Balans, 2017).

IN DIT DOSSIER VINDT U

Achtergrondinformatie en afbeeldingen

Lessuggesties en een wandeling

Tips voor ander educatief aanbod

U bent van harte welkom om met uw groep ons museum te bezoeken! Laat de geschiedenis van de stad Den Haag leven door de verhalen, schilderijen en objecten die bij ons te zien zijn.

Verantwoording woordgebruik

In dit dossier gebruiken we de woorden 'slaaf' en 'tot slaaf gemaakte' door elkaar. Met beide termen willen we hetzelfde duiden. Maar met het gebruik van 'tot slaaf gemaakte' leggen we de nadruk bewust op het feit dat een persoon tot slaaf wordt *gemaakt*. Die term onthult gelijk een bredere context: niemand wordt letterlijk als slaaf geboren, slaven worden gemaakt door machthebbers. Kijk voor meer informatie op www.slavernijenjij.nl/verantwoording-woordgebruik.

MEER INFORMATIE?

Ga naar www.haagshistorischmuseum.nl

of neem contact op via 070 – 312 30 65 of educatie@haagshistorischmuseum.nl.

ACHTERGRONDINFORMATIE

Afrikaanse bedienden: een lange traditie

Van de veertiende tot de negentiende eeuw hebben Europese vorstenhoven mensen van Afrikaanse herkomst in dienst gehad. Vaak werden zij als kind ‘cadeau gedaan’ aan een heerser. Ook werden velen door hun meesters als slaaf of bediende uit de koloniën meegenomen. Ze vervulden verschillende functies zoals musicus, vaandeldrager, militair of gezant. Maar in de meeste gevallen waren zij werkzaam als bedienden. Deze praktijk ontstond voor het eerst in Zuid-Europa, maar na verloop van tijd hadden vorstenhoven door heel Europa zwarte mensen in dienst. Deze mensen werden niet gezien als slaaf, maar vrij waren ze ook niet.

Slavernij is in dit onderwijsdossier een belangrijk thema. Het wordt behandeld aan de hand van het verhaal van Cupido en Sideron en hun lotgenoten. Door de afbeeldingen en teksten komt u meer over hun leven te weten. Hoewel nergens in de bronnen wordt gesproken over ‘slaven’, is het verhaal van Cupido en Sideron een van de vele verhalen die voortvloeien uit het slavernijverleden.*

Status en macht

Waarom waren Afrikanen zo gewild aan de Europese hoven? Zwarte bedienden werden gezien als een exotisch statussymbool. In hun rol als bedienden onderstreepten zij de rijkdom en macht van hun Europese meesters. Ze vervulden een belangrijke publieke rol, bijvoorbeeld in theatrale feesten en ceremonies. Hun aanwezigheid gaf een hof internationale allure in het theater van de macht.

In de schilderkunst

Vorsten en andere adellijke figuren lieten zich graag portretteren met hun Afrikaanse bedienden. Op deze portretten vervullen de bedienden – meestal afgebeeld als kinderen – de rol van statussymbool. Ze staan vaak in de achtergrond of aan de zijkant en verrichten dienstbare handelingen.

---

* Om het verhaal van Afrikaanse bedienden te begrijpen, raden wij u aan zich ook te verdiepen in het Nederlandse aandeel in de slavernij wereldwijd. Niet alleen de West Indische Compagnie (WIC), maar ook de Verenigde Oost-Indische Compagnie (VOC) speelde hierin een grote rol. (Kijk voor meer informatie bijvoorbeeld op www.entoen.nu/voc en www.entoen.nu/slavernij.)

Er waren ook stilistische redenen voor de aanwezigheid van donkere bedienden. Het contrast tussen de donkere huid van de bediende en de witte huid van de opdrachtgever vond men mooi. De lichte huidskleur van de laatste kwam zo nog beter uit. De bekende schilder Samuel van Hoogstraten schreef daarover: 'Zoo vind het oog ook een vernoegen Somtjids een Moor by een maegdeken te voegen.' In de tweede helft van de zeventiende eeuw werd het door heel Europa een rage om je als dame met een donkere bediende te laten afbeelden.

Het Buitenhof tijdens de Haagse kermis, gezien naar de Gevangenpoort, Hendrik Pothoven, 1781. *Collectie Haags Historisch Museum.*

Het bezoek van de stadhouder en zijn familie aan de Haagse kermis was een jaarlijks terugkerende traditie. Willem V is te herkennen aan zijn gele kostuum met blauwe jas en sjerp. Rechts van hem staan Cupido en Sideron. Vermoedelijk was het hun taak om de vele spullen die Willem V op de kermis kocht te dragen.

In slavernij of in dienst?

Wat was de positie van donkere bedienden die we zo vaak op schilderijen zien afgebeeld? Verkeerden zij aan de hoven in slavernij of waren ze er als vrije werknemers in dienst? Die vraag is niet altijd eenvoudig te beantwoorden. Zeker is dat de meesten in slavernij naar Europa werden gebracht. Van sommigen weten we dat ze op volwassen leeftijd een salaris kregen en carrière maakten aan een hof. Zij waren dus vrij, al kun je je afvragen hoe groot die vrijheid in de praktijk was.

Officieel bestond slavernij niet op het grondgebied van de Republiek der Verenigde Nederlanden. In de praktijk werd het wel gedoogd en brachten slavenhouders geregeld mensen als slaaf mee naar Nederland. De Staten-Generaal bepaalden in 1776 dat mensen een half jaar (tot maximaal een jaar) als slaaf in Nederland mochten worden gehouden. Daarna zouden zij in principe vrij zijn. Of hun meesters zich daaraan hielden is de vraag.

Elegante man en vrouw met zwarte page, anoniem, 1729. Collectie Rijksmuseum.

Hoofd van een zwarte jongeman met tulband met veren, Cornelis Troost, 1747. Collectie Rijksmuseum.

Moren

In de zeventiende en achttiende eeuw werden mensen van Afrikaanse afkomst in Europa met het begrip 'Moor' aangeduid. Die term was en is niet eenduidig. Zij gaat deels terug op de verovering van Spanje door moslims in de achtste eeuw. Deze moslims waren een mengeling van Arabieren, Berbers en zwarte West-Afrikanen en werden door de inheemse Spanjaarden 'Moren' genoemd. Het woord *Mauri* werd ook al door de Romeinen gebruikt. Het was afgeleid van het Griekse woord *mauros* oftewel zwart. Door de eeuwen heen veranderde de benaming voortdurend van betekenis. Soms gaf deze een kleur aan, soms een religie en soms beide.

Aan de Europese vorstenhoven was 'Moor' een functie, zoals lakei. Een 'Moor' hoefde niet per se een donkere huidskleur te hebben. De functie werd ook bekleed door Aziaten en Turken.

Slavenband, oorbel en tulband

Donkere bedienden moesten vaak attributen dragen die hun niet-Westerse uiterlijk benadrukten. Sommige van die attributen verwijzen direct naar de slavernij.

Slavenband: ijzeren of zilveren slavenbanden werden gebruikt om aan te geven dat een tot slaaf gemaakt persoon iemands eigendom was. Ze waren vaak gegraveerd met de naam of het wapen van de eigenaar. De bedienden die deze slavenbanden moesten dragen, waren niet in alle gevallen daadwerkelijk slaven. Legaal bezit of niet, de slavenband laat wel zien dat de opdrachtgever van het schilderij zijn of haar bediende wilde portretteren als slaaf.

Parel oorbel: Opvallend veel donkere bedienden zijn afgebeeld met parels in hun oren. Het is onduidelijk waar deze 'mode' vandaan komt. Ongetwijfeld was het een manier voor een heer of dame om zijn of haar rijkdom te laten zien. Het contrast tussen de witte parel en donkere huid werd mooi gevonden.

Tulband of 'morenmuts': De tulband verwijst niet naar slavernij, maar is ontleend aan kleding uit het Ottomaanse Rijk. Na het verslaan van het machtige Ottomaanse Rijk brak eind zeventiende eeuw in Noord-Europa een Turkomanie uit. Invloeden uit het eens zo grote rijk raakten in de mode. De tulbanden die in het Ottomaanse leger werden gedragen (ook door Afrikanen), werden in deze periode een vast attribuut van Afrikaanse bedienden in Europa. Ook Turkse en Aziatische bedienden droegen dit soort tulbanden.

IN DIENST VAN ORANJE

In de loop van de zeventiende eeuw ontwikkelde de familie Van Oranje-Nassau zich tot de machtigste dynastie in de Republiek der Verenigde Nederlanden. Na Willem van Oranje vervulden zij steeds het belangrijke ambt van stadhouder.

Hoewel zij zelf geen koningen waren, zochten de Oranjes steeds meer aansluiting bij de vorstenhoven in omliggende landen. Vooral onder stadhouder Frederik Hendrik ontstond er in Den Haag een echte hofcultuur. Er werden paleizen gebouwd, kunstverzamelingen aangelegd en grootse feesten georganiseerd. Ook de inzet van donkere bedienden kan gezien worden als een manier om aansluiting te vinden bij de internationale vorstenhoven.

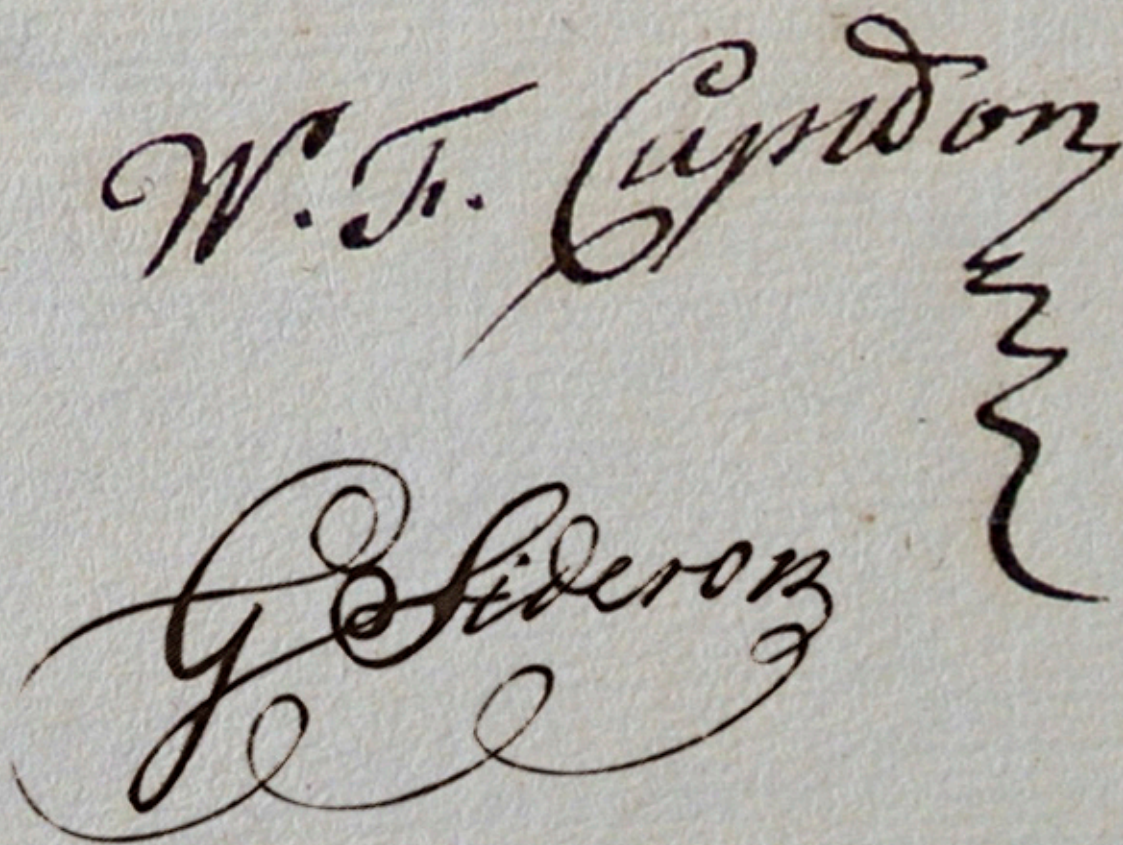
Frederik Hendrik en zijn echtgenote Amalia hadden voor zover bekend geen donkere mensen in dienst, maar veel van hun kinderen en kleinkinderen wel. Zij lieten zich door verschillende kunstenaars met hun bedienden portretteren. In Den Haag maakten de Oranjes graag gebruik van de diensten van de schilder Jan Mijtens, die ook voor niet-adellijijke Haagse families portretten maakte met donkere bedienden.

Wie waren zij?

Helaas weten we vrijwel niets van de Afrikaanse bedienden die op deze portretten zijn afgebeeld: niet hoe ze heetten, waar ze vandaan kwamen of hoe hun levens aan het hof eruit zagen. Gelukkig is in sommige gevallen verrassend veel te vinden in de archieven. Bijvoorbeeld over de bedienden Willem Frederik Cupido en Guan Anthony Sideron, die in de achttiende eeuw aan het hof van de Oranjes werkten.

Portret van Willem van den Kerckhoven en zijn familie, Johannes Mijtens, 1652. *Collectie Haags Historisch Museum.*

W. F. Cupido
G. Sideron

What's in a name?

Willem Frederik Cupido en Guan Anthony Sideron. Zo worden de twee Afrikaanse bedienden in de bronnen genoemd. Het is goed om te beseffen dat dit niet hun eigen namen waren, maar de namen die zij van Europeanen hebben gekregen. Wat hun oorspronkelijke namen waren – de namen die ze van hun ouders kregen – weten we niet.

Sideron kwam van Curaçao en was daar vrijwel zeker gedoopt met de namen Guan Anthony. Aan het hof werd hij aanvankelijk Cedron en Citroen genoemd. Later werd dit Sideron, dat in het oud Grieks 'ijzer' betekent. Zelf ondertekende hij al vanaf jonge leeftijd al zijn brieven en kwitanties met G. Sideron.

Cupido kwam van de kust van Guinea. De naam van het Romeinse liefdesgodje Cupido moet hij ergens tussen zijn gevangename en zijn aankomst in Den Haag hebben gekregen. Cupido was een populaire, ietwat ridicule, naam voor een Afrikaanse jongen in Europees bezit. In de schilderkunst uit deze tijd komen geregeld donkere Cupido's of 'putti' voor.

Cupido kreeg zijn voornamen 'Willem Frederik' toen hij in 1772 werd gedoopt in de Grote Kerk en toetrad tot de Nederlands Hervormde Kerk. Deze voornamen werden aan bijna alle mannelijke Oranje-Nassaus gegeven. Cupido deelde deze namen met de oudste zoon van Willem V, de latere koning Willem I, die enkele maanden na zijn doop werd geboren. Een bediende die dezelfde namen krijgt als een prins? Vermoedelijk zegt het iets over de bijzondere band met de stadhouderlijke familie.

De handtekeningen
van Cupido en Sideron.

CUPIDO EN SIDERON

Willem

Frederik Cupido (ca. 1758-1806) en Guan Anthony Sideron (ca. 1756-1803) werkten 40 jaar lang als bedienden aan het Haagse hof. Ze werden als kinderen ‘cadeau gedaan’ aan Willem V, die in 1766 zijn vader Willem IV opvolgde als erfstadhouder. Op latere leeftijd kregen ze de belangrijke positie van kamerdienaar van Willem V en zijn echtgenote Wilhelmina van Pruisen. Toen de stadhouder en zijn gezin in 1795 Nederland moesten ontvluchten, bleven Cupido en Sideron in dienst en volgden zij hen naar Engeland en Duitsland.

Cupido en Sideron werden op schilderijen, prenten en tekeningen afgebeeld. Hoe hun werkzame levens eruit zagen, weten we dankzij de vele documenten van en over hen die in het Koninklijk Huisarchief bewaard zijn gebleven.

Een bediende (Cupido), Isaac Lodewijk la Fargue van Nieuwland, 1766.
Collectie Rijksmuseum.

Een bediende (Guan Anthony Sideron), Isaac Lodewijk la Fargue van Nieuwland, 1766.
Collectie Rijksmuseum.

Figuurstudie van een Afrikaanse bediende, Hendrik Pothoven. *Museum Boijmans Van Beuningen, Rotterdam. Fotograaf Studio Tromp, Rotterdam.* Deze tekening maakte Hendrik Pothoven misschien als voorstudie voor het schilderij van de Haagse kermis op het Buitenhof. De kans is groot dat het om Cupido of Sideron gaat.

KINDEREN AAN HET HOF

Cupido en Sideron waren ongeveer 7 jaar oud toen zij aan het hof in Den Haag kwamen te werken. Sideron was in slavernij geboren op Curaçao. Cupido kwam van de kust van Guinea waar hij waarschijnlijk tot slaaf gemaakt was. De jongens waren ‘cadeautjes’ aan stadhouder Willem V, mogelijk van de West Indische Compagnie, verantwoordelijk voor onder andere de slavenhandel.

Aan het hof kregen de kinderen een opleiding: ze leerden schrijven en rekenen, Frans (de hoftaal), en kregen dansles. Hun officiële ‘functie’ aan het hof was die van ‘Moortje’. Zo staan zij vermeld in overzichten van de hofhouding. Dat betekende vooral veel gezien worden in de buurt van Willem V. Ze werden ingezet bij parades en andere publieke gelegenheden. Een andere functie die zij uitoefenden was het serveren van koffie, thee, chocolade en andere koloniale producten.

Nergens wordt in de bronnen gesproken over slaven. Toch waren Cupido en Sideron niet vrij. Als kinderen waren zij volledig afhankelijk van Willem V. In Den Haag waren zij afgesneden van hun families, die zij nooit meer hebben teruggezien.

Promotie tot kamerdienaar

In 1782 werden Cupido en Sideron gepromoveerd tot kamerdienars van Willem V en zijn echtgenote Wilhelmina van Pruisen. Ze gingen aanzienlijk meer verdienen en kregen betere woonruimte. Ze behoorden nu tot de top van het niet-adellijke hofpersoneel.

Werkzaamheden

Als kamerdienars kwamen Cupido en Sideron nog dichterbij Willem V en zijn familie te staan. Ze moesten aanwezig zijn bij het opstaan en naar bed gaan (en helpen met aan- en uitkleden), ze waren verantwoordelijk voor de waskaarsen in de privé-vertrekken, speelden mee in toneelstukken, gaven leiding aan andere bedienden en waren verantwoordelijk voor de uitgaven. Een belangrijke taak was ook het ontvangen en aandienen van mensen die bij Willem V op audiëntie kwamen. Een groot deel van hun tijd bestond uit zittend of staand wachten in anti-chambres, gangen, audiëntiezaal of elders. Begin jaren 1790 werd de inmiddels 35-jarige Sideron de eerste kamerdienaar van Wilhelmina van Pruisen. Deze promotie maakte hem eindverantwoordelijk voor de inhoud van Wilhelmina’s appartementen, waaronder haar garderobe op de tweede verdieping van het Stadhouderslijk Kwartier en de vertrekken in Huis ten Bosch. Hij was ook belast met de organisatie van feesten en ceremonies van Wilhelmina.

Huidskleur

Het lijkt erop dat in deze nieuwe fase van hun loopbaan de huidskleur van Cupido en Sideron er minder toe deed. De benamingen ‘Moor’ en ‘Neger’ komen nauwelijks meer voor in officiële documenten. Toch bleef hun zichtbaarheid belangrijk voor het prestige van het hof. Ze moesten hun ‘morenmutsen’ blijven dragen.

EEN LAKEI

Aan het hof van Willem V waren rond de 24 lakeien werkzaam. In de hiërarchie van de hofhouding stonden Cupido en Sideron boven de lakeien. Wanneer zij op ongeveer 17-jarige leeftijd hun eerste salaris krijgen, verdienen zij al meer dan de lakeien: 156 gulden tegenover 120 gulden. Het is ook goed te zien dat de livreeën van Cupido en Sideron met meer goudgalon zijn afgezet dan die van de lakeien.

Een lakei, Isaac Lodewijk la Fargue van Nieuwland, 1766.
Collectie Rijksmuseum.

EEN HOFFOERIER

Een foerier draagt vooral zorg voor de reizen en kleding van het hof. Waarschijnlijk is hier hoffoerier Neuwirth afgebeeld. Neuwirth was verantwoordelijk voor Cupido en Sideron. Hij betaalde hun lessen, kleding en kost en inwoning. Hij deelde ze waarschijnlijk in voor de trein (stoet) die Willem V begeleidde bij officiële gelegenheden.

Een hoffoerier, Isaac Lodewijk la Fargue van Nieuwland, 1766.
Collectie Rijksmuseum.

EEN KAMERHEER

Kamerheer was een van de hoogste functies aan het hof. De functie werd altijd vervuld door iemand van adel. Een kamerheer gaf leiding aan de hofhouding, onderhield contacten met de buitenwereld, was aanwezig bij de audiënties en verdiende tussen de 1.000 en 3.000 gulden per jaar. Daarnaast vervulde een kamerheer nog diverse andere lucratieve functies.

Een kamerheer, Isaac Lodewijk la Fargue van Nieuwland, 1766.
Collectie Rijksmuseum.

EEN KAMERDIENAAR

Kamerdienaar was een van de hogere functies aan het hof voor mensen die niet van adel zijn. Een kamerdienaar was onder andere verantwoordelijk voor de kleding, meubels en kostbaarheden van zijn heer. Bij grote feesten moest hij ook bedienen. Volgens instructieboekjes uit die tijd moest de kamerdienaar een voorbeeldige levenswandel hebben: 'Als hij dit allemaal goed uitvoert zal hij door zijn heer en de hele wereld geacht worden en na een tijd zijn fortuin maken.' Cupido en Sideron werden later in hun carrière tot kamerdienars gepromoveerd.

Een kamerdienaar, Isaac Lodewijk la Fargue van Nieuwland, 1766.
Collectie Rijksmuseum.

OPROER EN OMZWERVINGEN

In de jaren 1780 brak een turbulente tijd aan voor het hof van Willem V. Het bewind van de stadhouder werd steeds impopulairder. Onder invloed van de Franse Verlichting eisten zogeheten 'patriotten' meer democratie en minder macht voor de Oranjes. In Den Haag en op andere plaatsen kwam het tot rellen tussen patriotten en oranjegezinden.

Prins Willem V, Benjamin Samuel Bolomey, 1772.
Collectie Haags Historisch Museum.

De spanningen liepen zo hoog op dat Willem V in 1785 met zijn gezin en hofhouding, onder wie Cupido en Sideron, uit Den Haag moesten vertrekken. Pas na militair ingrijpen door de koning van Pruisen, Willems zwager, kon het bewind van de stadhouder weer worden hersteld. In 1795 viel het doek definitief voor Willem V. Frankrijk viel de Nederlandse Republiek binnen. De stadhouder en zijn familie moesten Nederland ontvluchten.

Een vijfde van de 250 hovelingen ging mee op de vlucht naar Groot Brittannië in 1795. Cupido en Sideron bleven bij Willem V en zijn gezin. Eerst naar Engeland, waar zij in paleis Hampton Court verbleven, daarna naar slot Oranienstein, een van Willems bezittingen in Duitsland. Op persoonlijk vlak veranderde er ook veel. Cupido trouwde in 1802 met een Duitse vrouw, Catharina Löwe, en stichtte een gezin. Vier jaar na de geboorte van zijn eerste kind Wilhelmina, stierf Cupido in 1806, op ongeveer 49-jarige leeftijd. Drie jaar eerder was Sideron overleden op 47-jarige leeftijd. Beide kamerdiensers waren precies veertig jaar in dienst geweest aan het hof van Willem V.

Wilhelmina van Pruisen, Johann Friedrich Tischbein, 1789.
Collectie Haags Historisch Museum.

Hoe dacht wit over zwart tijdens het leven van Cupido en Sideron?

Hoe dachten Nederlanders in de achttiende eeuw over mensen met een donkere huidskleur? Het lijkt erop dat Cupido en Sideron aan het hof niet als minderwaardig werden gezien. Zij kregen hetzelfde salaris als hun witte collega's en klommen op tot de top van de niet-adellijke hofhouding. Met uitzondering van hun afwijkende hoofddeksels waren zij niet anders gekleed dan hun witte collega's. Of er problemen zijn geweest en hoe Cupido en Sideron hun leven hebben ervaren, weten we helaas niet. Willem V en Wilhelmina van Pruisen waardeerden hun talenten als kamerdiensers, die niets te maken hadden met hun huidskleur. Toch benadrukte Willem V in zijn brieven vaak de huidskleur van Cupido en Sideron, blijkbaar bleef hun uiterlijk en afkomst belangrijk voor hem. Zijn echtgenote Wilhelmina deed dit niet.

Petrus Camper

Het is mogelijk dat Willem V in zijn ideeën over huidskleur werd beïnvloed door de beroemde arts en geleerde Petrus Camper (1722-1789). Camper was een politiek aanhanger van Willem V en een goede bekende aan het Haagse hof.

Camper was gefascineerd door het uiterlijk van Afrikaanse mensen. Op basis van hun uiterlijk plaatste hij Afrikaanse mensen in een hiërarchie dicht bij de dieren dan witte mensen. Anderzijds was Camper van mening dat zwarte en witte mensen innerlijk niet van elkaar verschilden. Zo verklaarde hij eens: 'Wij zyn witte moren, of beter wij zyn menschen in alles gelyk van de Zwartten.' Ook meende Camper dat niet vast te stellen was of Adam en Eva een donkere of een lichte huidskleur hadden gehad.

Zou Camper zijn ideeën ook met Willem V en Wilhelmina van Pruisen besproken hebben?

Achterhaalde ideeën

Verschillende geleerden door heel Europa waren in de achttiende eeuw gefascineerd door de verschillen en overeenkomsten tussen zwarte en witte mensen. Zij begonnen groepen mensen te classificeren op basis van uiterlijke kenmerken en vermeende innerlijke eigenschappen. Niet zelden werden Afrikaanse mensen ingedeeld als laagste soort en kregen zij allerlei negatieve karaktereigenschappen toegeschreven.

Begin 20e eeuw veranderden deze opvattingen. Wetenschappers ontdekten dat alle mensen tot dezelfde soort behoorden. Het bleek zinloos om dwangmatig de mensheid in een hiërarchisch rassensysteem in te delen.

Meer zwarte mensen in de Republiek der Verenigde Nederlanden

Cupido en Sideron waren zeker niet de enige mensen van Afrikaanse afkomst in Den Haag, laat staan in de Republiek der Verenigde Nederlanden. Hoeveel donkere mensen er in Nederland woonden of tijdelijk hebben verbleven in de achttiende eeuw is niet bekend, maar het moeten er honderden zijn geweest. Velen werden door hun meesters als slaaf of bediende uit de Nederlandse koloniën meegenomen. Niet alleen aan het Haagse hof werkten zwarte bedienden, ook andere adellijke en rijke families hadden mensen van Afrikaanse afkomst in dienst. Het is vrijwel zeker dat Cupido en Sideron sommige van hen hebben ontmoet. Een kleinere groep mensen kwam uit vrije wil naar Nederland, bijvoorbeeld om er te studeren of om koloniale zaken te regelen.

Met schilderijen is geen compleet beeld te geven van de aanwezigheid van mensen van Afrikaanse afkomst in Nederland. Er zijn bijvoorbeeld nauwelijks portretten van zwarte vrouwen gemaakt, terwijl die er wel waren. De keuze om iemand te laten portretteren werd meestal door witte mensen gemaakt. Hierdoor zijn vooral jonge (mannelijke) bedienden, van rijke families vastgelegd. De zwarte kinderen werden mooi gevonden en kwamen mede daarom op schilderijen terecht. Ook zwarte mensen die banden hadden met de macht werden wel eens geportretteerd.

Portret van een onbekende bediende, anonieme kunstenaar, tweede helft 18de eeuw. *Collectie Stichting Kasteel Amerongen*. Vermoedelijk was deze man een bediende van koopman Adriaan Boesses.

Cavalerist met trommels en trommelstokken, Paulus Constantijn la Fargue, 1770.

Collectie Haags Gemeentearchief.

Deze onbekende zwarte cavalerist in het Haagse bos was waarschijnlijk in dienst van Willem V. Trommelaar of tamboer was een van de typische rollen die mensen met een Afrikaanse afkomst in Europa kregen.

Willem IV van Oranje-Nassau (1711-1751) met bediende (vermoedelijk Jean Rabo), Jacques André Joseph Aved, derde kwart 18de eeuw.

Collectie Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed.

Jean Rabo (ca. 1714-1769) was een groot deel van zijn leven in dienst van stadhouder Willem IV. Het is onbekend waar hij geboren werd en hoe hij aan het stadhouderlijk hof terecht is gekomen.

Rabo duikt voor het eerst op in de bronnen in 1729. In dat jaar deed hij geloofsbelijdenis in de Hofkapel op het Binnenhof, de kerk van de Franse protestanten in Den Haag. Of Rabo toen al in dienst was van Willem IV is niet bekend. Zeker is dat hij vanaf 1735 deel uitmaakte van de hofhouding.

Carrière

Over Rabo's persoonlijke leven is helaas niets bekend. Wel weten we – dankzij documenten in het Koninklijk Huisarchief – hoe zijn carrière in de hofhouding eruit zag. Net als zijn witte collega-bedienden kreeg Rabo een salaris, wat betekent dat hij niet meer in slavernij verkeerde. Op ongeveer 34-jarige leeftijd werd hij gepromoveerd tot kamerdienaar, een van de hoogste functies binnen de hofhouding. In die rol werkte hij jarenlang in de directe nabijheid van stadhouder Willem IV en zijn echtgenote Anna van Hannover. Nadat zowel Willem als Anna waren overleden werd de 45-jarige Rabo in 1759 met pensioen gestuurd. Tien jaar later kwam hij door verdrinking om het leven.

Propaganda

Als donkere bediende bleek Rabo een aantrekkelijke rol te kunnen vervullen in de propaganda rondom Willem IV, want een zwarte man paste goed in vorstelijke beeldvorming. Vermoedelijk werd hij afgebeeld op een groot staatsieportret van Willem IV. Ook op prenten en tekeningen zien we hem geregeld terug.

SLAVERNIJ EN OPSTAND

Cupido

en Sideron hadden als kinderen het systeem van slavernij van dichtbij meegemaakt. Wat wisten zij later in hun leven van de Nederlandse handel in slaven en van ontwikkelingen in de koloniën?

Slavernij en slavenhandel speelden zich buiten het directe gezichtsveld van de gemiddelde Nederlander af. Toch kon men in kranten lezen over slavenopstanden in de koloniën. Ook verschenen in de tweede helft van de achttiende eeuw kritische, veelal vertaalde, boeken over slavernij. Pas vanaf 1840 ontstond in Nederland een bescheiden beweging die streed voor afschaffing van de slavernij.

Opstand in Suriname

Van één opstand zullen Cupido en Sideron zeker op de hoogte zijn geweest: de slavenopstand in Suriname van 1772-1778. Willem V was als opperbevelhebber van het Nederlandse leger betrokken bij het neerslaan van deze opstand. John Gabriel Stedman (1744-1797), een Schotse Nederlander, vocht als soldaat mee in de expedities tegen de Marrons, de opstandige slaven. Hij schreef er later een boek over, waarin hij de mensonterende behandeling van slaven in Suriname beschreef. *Narrative of a Five years Expedition against the revolted Negroes of Surinam (1772 to 1777)* speelde een belangrijke rol in de bewustwording over de gruwelijkheden van slavernij in Europa.

Namens Willem V werd het boek besteld. Stedman was een bekende aan het Haagse hof en heeft de stadhouder meermaals ontmoet. Hij en anderen hielden Willem V op de hoogte tijdens de militaire campagnes in Suriname. Bij zijn terugkeer naar Nederland nam hij voor de stadhouder wassen poppen mee die de bevolking van Suriname moesten voorstellen. In zijn gevolg bevond zich ook de tot slaaf gemaakte Quaco. Mogelijk hebben Cupido en Sideron Quaco ontmoet in Den Haag.*

John Gabriel Stedman bij een door hem gedode marron,
 Francesco Bartolozzi, naar John Gabriel Stedman,
 uit: *Narrative of a Five years Expedition against the
 revolted Negroes of Surinam* (Londen, eerste druk, 1796).
Collectie Buku Bibliotheca Surinamica, www.buku.nl.

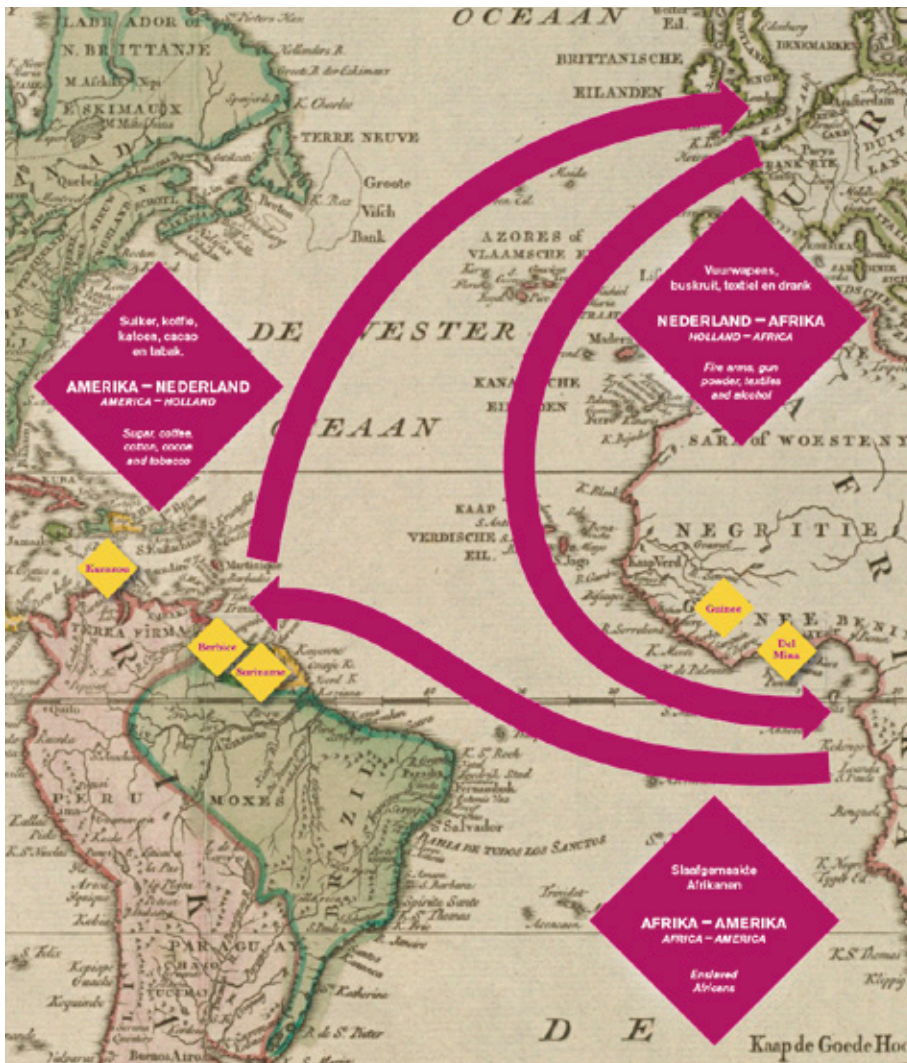

* Kom meer te weten over Quaco via www.quaco-stripverhaal.nl

DE NEDERLANDSE SLAVENHANDEL

Tijdens het leven van Cupido en Sideron was Nederland actief in de slavenhandel. In de tweede helft van de achttiende eeuw verscheepten Nederlanders ruim 170.000 tot slaaf gemaakte Afrikanen naar de Nieuwe Wereld.

Van het einde van de zestiende tot het begin van de negentiende eeuw werden onder Nederlandse vlag naar schatting ongeveer 600.000 slaven vervoerd. Zij moesten werken op suiker-, koffie- en katoenplantages in Brazilië, Suriname en de Nederlandse Antillen. Een deel van hen werd doorverkocht aan andere naties.

De Trans-Atlantische Driehoekshandel

Fragment Nieuwe kaart van het westelijkste deel der wereld, dienende tot aanwijzing van de scheepstogten der Nederlanderen naar Westindie (Amsterdam: Isaak Tirion, 1754). Collectie Boston Public Library / Norman B. Leventhal Map Center.

CUPIDO'S NAKOMELINGEN

Sideron bleef waarschijnlijk zijn hele leven vrijgezel. Cupido daarentegen trouwde in 1802 met de Duitse Catharina Löwe en stichtte een gezin.

Samen kregen ze drie kinderen. Hun twee zoontjes Willem Frederik jr. en Frederik Cupido overleden kort nadat zij geboren waren. Dochter Wilhelmina (1802-1862) – vernoemd naar Wilhelmina van Pruisen – bereikte wel de volwassen leeftijd.

Wilhelmina Cupido

Na het overlijden van haar vader kreeg de jonge Wilhelmina Cupido financiële bijstand van Wilhelmina van Pruisen. Het hof droeg ook bij aan haar opleiding. Zo volgde ze lessen in onder andere rekenen, schrijven, breien, naaien, vrouwelijke arbeid en Frans. In 1818 verhuisde Wilhelmina naar Den Haag, waar zij werk vond bij een kleermaker. In 1835 trouwde zij met de uit Dillenburg afkomstige Gottfried Hehl, een Duitse militair in Nederlandse dienst. Gottfried en Wilhelmina kregen vijf kinderen en minstens veertien kleinkinderen.

Huidige nakomelingen

Vermoedelijk stammen honderden Nederlanders af van Cupido, waarschijnlijk zonder het zelf te weten. Van twee kleinkinderen volgden we de afstammingslijnen tot in het heden. Wat vinden Cupido's nakomelingen van het bijzondere verhaal van hun verre Afrikaanse voorvader?

Jan van der Meer (1945).
A.M. Minnaard Fotografie.

Jan (Johannes) van der Meer - Deventer, 1945

“Heel bijzonder om te horen dat ik van een Afrikaanse man afstam. Ik doe al jaren stamboomonderzoek, maar dit wist ik nog niet. Zelf ben ik tot mijn overgrootmoeder Josephine Henriette Hehl gekomen. Nu blijkt dus dat zij een kleindochter was van Cupido.

Ik ben in Den Haag opgegroeid aan het Buitenhof. Mijn vader werkte als conciërge bij het Kadaster dat toen in het monumentale pand Vijverhof zat, op de hoek van het Buitenhof. Ons gezin had hier een dienstwoning. Wat ik heel speciaal vind, is dat Cupido waarschijnlijk ook aan het Buitenhof heeft gewoond. Hij woonde een tijdlang boven de stallen van stadhouder Willem V. Eigenlijk is het klokje rond dat na zoveel jaren een nazaat van Cupido op de zelfde plek geleefd en gewoond heeft als Cupido destijds.”

Cornelia Huberta Johanna Hemmes,
oma van Jan van der Meer en
achterkleinkind van Cupido.
Foto privé bezit Jan van der Meer.

Het Buitenhof in 1770 - Het hoekpand links was in deze tijd in gebruik als kabinet voor de stadhouderlijke verzamelingen. Rechts het Binnenhof met het Stadhoudelijk Kwartier. Anonieme tekening, 1770. Haags Gemeentearchief.

Het oude kantoor van het Kadaster,
waar de familie Van der Meer woonde
van 1945 tot 1971. Foto Stokvis ca. 1975.
Haags Gemeentearchief.

Van links naar rechts: Marinus Molhoek (1938), Mike Molhoek (1968) en Wouter Molhoek (1997).
A.M. Minnaard Fotografie.

Rinus (Marinus) Molhoek - Den Haag, 1938

"Geweldig om te horen van Cupidon. Ik ben in 1985 begonnen met het in kaart brengen van mijn stamboom. Ik wist dat wij afstamden van Cupidon, zeker, maar het lukte maar niet om zijn afkomst te achterhalen. Uit de archieven ken ik hem als Cupidon, met een -n erachter. Nooit heb ik geweten en ik ben het ook nooit eerder ergens tegen gekomen, dat hij uit Afrika kwam. Dat is echt een ontdekking. Vroeger zei men wel eens dat we waarschijnlijk Indisch waren. De dochter van mijn oma had een donker uiterlijk. Maar het is gewoon Afrikaans!

Mijn overgrootoma's foto heb ik na het overlijden van mijn vader van hem geërfd. Op de foto staat Stien, oftewel Christina Hehl, een kleindochter van Cupidon. De foto is van rond 1880 denk ik, gemaakt in Den Haag."

Christiana Sophia Cornelia Margaretha (Stien) Hehl

Christina 'Stien' Hehl is de in 1840 geboren derde kleindochter van Cupido. Ze was de tweede echtgenote van Joannes Waardeloo. Samen kregen zij een zoon en maar liefst vijf dochters, onder wie in 1875 Catharina Maria Anna Waardeloo, de oma van de heer Marinus Molhoek.

Foto ca. 1880, privé bezit Marinus Molhoek.

Lange Lombardstraat 40,

Evangelisch-Luthers Wees- en Oudeliedenhuis

Na de dood van haar man, woonde Stien in de Heemstraat 22. In 1917 werd ze opgenomen in het Oudeliedenhuis op de Lange Lombardstraat 40 in Den Haag. Stien stierf in Den Haag in 1919.

Foto ca. 1920, Haags Gemeentearchief.

Afrikaanse bedienden aan het Haagse hof

Het Buitenhof tijdens de Haagse kermis, gezien naar de Gevangenpoort, Hendrik Pothoven, 1781. *Collectie Haags Historisch Museum.*

19

Afrikaanse bedienden aan het Haagse hof

Een bediende (Cupido), Isaac Lodewijk la Fargue van Nieuwland, 1766.
Collectie Rijksmuseum.

**Afrikaanse bedienden
aan het Haagse hof**

Een bediende (Guan Anthony Sideron), Isaac Lodewijk la Fargue van Nieuwland, 1766.
Collectie Rijksmuseum.

22 **Afrikaanse bedienden**
aan het Haagse hof

Elegante man en vrouw met zwarte page, anoniem, 1729.
Collectie Rijksmuseum.

**Afrikaanse bedienden
aan het Haagse hof**

Hoofd van een zwarte jongeman met tulband met veren, Cornelis Troost, 1747.
Collectie Rijksmuseum.

23

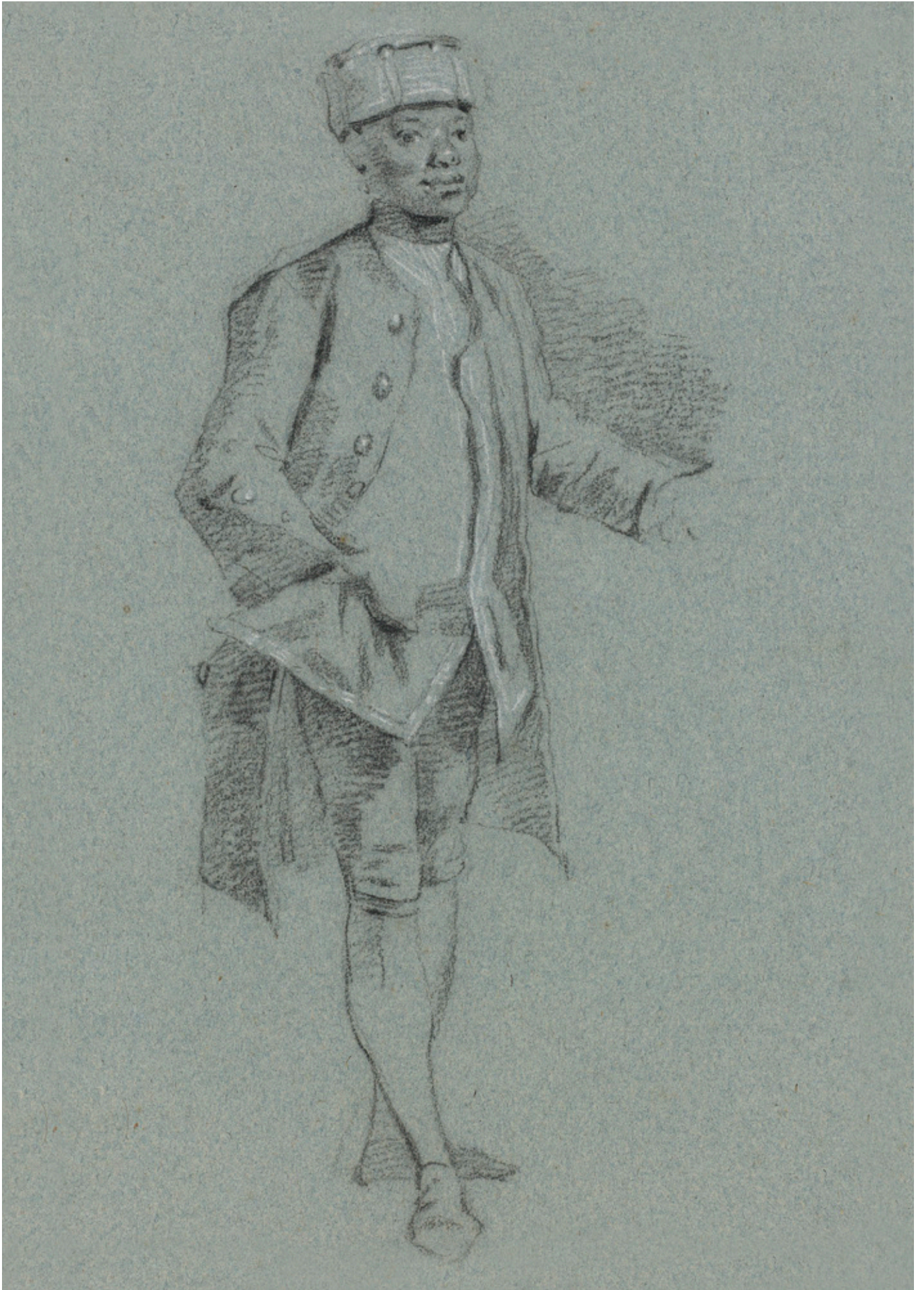
24 **Afrikaanse bedienden
aan het Haagse hof**

Portret van Willem van den Kerckhoven en zijn familie, Johannes Mijtens, 1652.
Collectie Haags Historisch Museum.

**Afrikaanse bedienden
aan het Haagse hof**

Figuurstudie van een Afrikaanse bediende, Hendrik Pothoven.
Museum Boijmans Van Beuningen, Rotterdam. Fotograaf Studio Tromp, Rotterdam.

26 **Afrikaanse bedienden
aan het Haagse hof**

Prins Willem V, Benjamin Samuel Bolomey, 1772.
Collectie Haags Historisch Museum.

**Afrikaanse bedienden
aan het Haagse hof**

Wilhelmina van Pruisen, Johann Friedrich Tischbein, 1789.
Collectie Haags Historisch Museum.

28 **Afrikaanse bedienden
aan het Haagse hof**

Cavalerist met trommels en trommelstokken, Paulus Constantijn la Fargue, 1770.
Collectie Haags Gemeentearchief.

**Afrikaanse bedienden
aan het Haagse hof**

Portret van een onbekende bediende, anonieme kunstenaar, tweede helft 18de eeuw.
Collectie Stichting Kasteel Amerongen.

30 **Afrikaanse bedienden
aan het Haagse hof**

Willem IV van Oranje-Nassau (1711-1751) met bediende (vermoedelijk Jean Rabo), Jacques André Joseph Aved, derde kwart 18de eeuw.
Collectie Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed.

Afrikaanse bedienden aan het Haagse hof

John Gabriel Stedman bij een door hem gedode marron, Francesco Bartolozzi, naar John Gabriel Stedman, uit: *Narrative of a Five years Expedition against the revolted Negroes of Surinam* (Londen, eerste druk, 1796).

Collectie Buku Bibliotheca Surinamica, www.buku.nl.

LESSUGGESTIES

In deze lessuggesties staat het verhaal van de achttiende-eeuwse Cupido en Sideron centraal. Als jonge kinderen zijn zij als ‘cadeautje’ meegenomen uit Curaçao en Guinea om als bediende te werken aan het hof van stadhouder Willem V. Cupido, geboren in Afrika, is waarschijnlijk tot slaaf gemaakt in West Afrika voordat hij per schip naar Den Haag werd vervoerd. Sideron werd in Curaçao geboren in slavernij. Slavernij is daarom een belangrijk thema in dit onderwijsdossier. Het wordt behandeld aan de hand van het verhaal van Cupido en Sideron. Voor extra context raden wij u aan zich te verdiepen in het Nederlandse aandeel in de slavernij wereldwijd.*

Deze lessenserie is ontwikkeld rondom het verhaal van Cupido en Sideron, de Nederlandse koloniën en het slavernijverleden. Het doel is dat leerlingen het perspectief van Cupido en Sideron begrijpen, dat zij zich bewust zijn van het beperkte bronnenmateriaal, dat zij zich in hun verhaal kunnen inleven en zo een genuanceerd beeld vormen van deze complexe geschiedenis en hun eigen standpunt daarin.

De lessen staan op zichzelf, maar vullen elkaar tegelijk goed aan, zodat ze ook aansluitend zijn te gebruiken in een project:

- met 5 – 6 lessen van elk 45 minuten
- met veel ruimte voor eigen invulling door de docent
- als voorbereiding op uw (museum)les

Het uitgangspunt voor de lesstructuur is het doorlopen van een creatief proces. Na **1.** een introductie volgt **2.** een oriëntatie op het thema in de vorm van een gesprek, waarna de leerlingen aan de slag gaan met **3.** een onderzoeksoopdracht. Hiermee verdiepen de leerlingen zich in het onderwerp en presenteren zij de gevonden informatie aan elkaar.

Het project sluit af met een klassikale evaluatie. De opdrachten vragen de leerling om reflectie op zijn/haar omgeving en achtergrond wat een bewustere houding met zich meebrengt ten aanzien van de sporen en betekenis van slavernij vroeger en nu.

---

*Kijk voor meer informatie bijvoorbeeld op www.entoen.nu/voc en www.entoen.nu/slavernij.

1. INTRODUCTIE

DUUR: 45 MINUTEN

Het project kan op verschillende manieren worden geïntroduceerd, waarbij wordt uitgegaan van enige basiskennis van het Nederlandse slavernijverleden.*

Maak een keuze uit de volgende suggesties:

-
- Vertel het **verhaal van Cupido en Sideron** aan de hand van de achtergrondinformatie en afbeeldingen in dit lesdossier

---

  - Formuleer met elkaar een **definitie van 'slaaf'**. (Iemand die eigendom is van iemand anders. Hij/zij is niet vrij en mag geen eigen keuzes maken. Andere mensen zijn de baas en bepalen wat hij/zij mag en moet.)

  - Zoek via **Googlemaps** op waar Curaçao en Guinea liggen.

  - Bezoek het voormalige **Ministerie Van Koloniën**, Plein 1 in Den Haag
Den Haag speelde vanaf de zeventiende eeuw een centrale rol in de totstandkoming, de handhaving en de afschaffing van de slavernij. In 1806 werd het Ministerie van Koloniën opgericht. Dit ministerie regelde het bestuur van de koloniën en het slavernijstelsel.

  - Ga naar **haagsetijden.nl** en zoek op (stadhouders) Willem IV en Willem V en Wilhelmina van Pruisen.

  - Ontdek de digitale schoolplaat Den Haag en slavernij op **haagseschoolplaten.nl**. Speel bijvoorbeeld de quiz of ga aan de slag met het webspeurvel. Download de lesbrieven voor meer informatie. Welke perspectieven (mensen/organisaties) in deze geschiedenis zijn (on)zichtbaar op de schoolplaat?

  - Ga naar **entoen.nu**, bekijk het canonvenster Slavernij en klik eventueel door op een aantal van de links.

  - Bekijk programma's op **schooltv.nl**. Gebruik zoektermen als slavernij of slavenhandel.

  - Ga naar **slavernijenjij.nl/verantwoording-woordgebruik** en praat met elkaar over de woorden die je in dit project gebruikt en waarom sommige woorden gevoelig kunnen liggen. Wat vinden de leerlingen ervan dat musea hun schilderijen een nieuwe titel geven, bijvoorbeeld 'Jonge zwarte bediende' in plaats van 'Negerbediende'?

  - Ga naar **fairwork.nu/mensenhandel** en onderzoek met elkaar in welke vormen slavernij tegenwoordig nog voorkomt, ook in Nederland.

---

*Kijk voor meer informatie bijvoorbeeld op www.entoen.nu/voc en www.entoen.nu/slavernij.

2. KLASSENGESPREEK

DUUR: 45 MINUTEN

Laat de leerlingen in een klassengesprek reflecteren op het onderwerp, bijvoorbeeld aan de hand van de volgende vragen.

Het perspectief van Cupido en Sideron begrijpen

- Wat is – in het kort – het levensverhaal van Cupido en Sideron?
- Kan je hun verhaal begrijpen in de context van die tijd?
- Vind je dat Cupido en Sideron in slavernij leefden aan het Haagse hof?
- Vind je dat dit verhaal recht doet aan het leven van Cupido en Sideron?
- Als je zelf hun verhaal mocht vertellen, zou je dat dan hetzelfde doen of zou je bijvoorbeeld de nadruk anders leggen? Met andere woorden: in hoeverre is het perspectief van de ‘verteller’ van belang?
- Denk je dat het verhaal van Cupido en Sideron geconstrueerd is van bronnenmateriaal uit verschillende perspectieven?

Inleven in het verhaal van Cupido en Sideron

- Wat vind jij ervan dat Cupido en Sideron als jonge kinderen hun thuis moesten achterlaten omdat zij als cadeautje aan stadhouder Willem V werden gegeven?
  - Hoe denk je dat Cupido en Sideron dit hebben ervaren?
  - Hoe denk je dat ze daar aan het eind van hun leven op terugkeken?
  - Hoe zou jij je voelen als jij je familie en huis moest achterlaten en in een vreemd land als bediende moest werken?
  - Denk je dat je hetzelfde zou antwoorden als je in de tijd van Cupido en Sideron had geleefd? Waarom wel/niet?
-

3. ONDERZOEK EN PRESENTATIE

In deze lessen verdiepen de kinderen zich verder in het verhaal van Cupido en Sideron en het thema slavernij. Hun bevindingen presenteren ze in groepjes aan elkaar en tot slot volgt er een evaluatie.

3A. ONDERZOEK UITVOEREN DUUR: 45 – 90 MINUTEN

Maak een keuze uit de volgende suggesties:

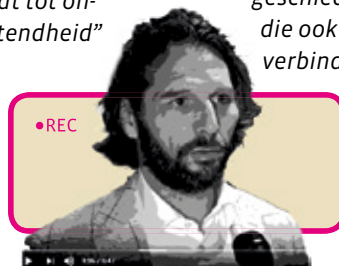
- Bekijk samen met de leerlingen het kunstwerk van Tirzo Martha op haagshistorischmuseum.nl/collectie/tronie-van-sideron en bekijk het filmpje van Tirzo Martha op haagshistorischmuseum.nl/films. Wat betekent de titel van het kunstwerk? Geef de leerlingen de opdracht om het kunstwerk te omschrijven (kleur, vorm materialen) en de volgende vragen te beantwoorden. Welke elementen van het leven van Sideron heeft Tirzo Martha in zijn kunstwerk verwerkt? Waarom juist die elementen denk je? Als jij een kunstwerk over het leven van Sideron zou maken, hoe zou dat er dan uitzien en waarom?
- Bekijk samen met de leerlingen de afbeeldingen in dit onderwijsdossier. Vertellen die het verhaal van alle Afrikaanse mensen in West-Europa? Waarom wel of niet? Wat valt op? Welke band hadden de bedienden denk je met hun eigenaar? Laat de kinderen het schilderij ‘Het Buitenhof tijdens de Haagse kermis, gezien naar de Gevangenpoort’ van Hendrik van Pothoven bekijken. Dit kan ook in het museum (check voor de zekerheid of het te zien is via haagshistorischmuseum.nl/collectie/het-buitenhof-tijdens-de-haagse-kermis). Wat vertelt dit schilderij over het leven van Cupido en Sideron en over het slavernijverleden?
- In korte video’s hebben verschillende mensen hun visie gegeven op het verhaal van Cupido en Sideron en op het slavernijverleden. Allemaal net even anders. Bespreek met elkaar vanuit welk perspectief deze mensen hun visie geven. Wat is hun achtergrond? Door welke bril kijken ze?

Kenny B:
associeert zich met de jongens, omdat hij zelf zwart is, zij hadden geen vrije wil

museumdirecteur Marco van Baalen:

“onderbelicht leidt tot onwetendheid”

“een geschiedenis die ook kan verbinden”

Maria Karg:
“gedeeld verleden, wie ben je, waar kom je vandaan, identiteit dus”

Bekijk eventueel met de leerlingen de video's via haagshistorischmuseum.nl/films. Print een aantal afbeeldingen uit dit onderwijsdossier, hang ze aan de muur en laat de leerlingen een vlog over deze 'mini-tentoonstelling' maken, bijvoorbeeld volgens dit stappenplan:

STAPPENPLAN

1 Bedenk over welk **onderwerp** je wilt vloggen. Het is belangrijk dat je van tevoren weet wat het verhaal in je vlog moet gaan worden.

2 Verzin een aansprekende **titel** voor je vlog.

3 Bereid je vlog goed voor. Schrijf een kort **script**. Bedenk voordat je gaat filmen: wat wil je laten zien en vertellen? Wat is het doel /boodschap van jouw vlog over de tentoonstelling?

4 Bereid je verhaal goed voor. Lange stiltes, onnodige herhaling en weinig afwisseling zijn saai. Hou het **interessant**.

5 **Oefen** een (paar) keer van tevoren – Hoe beter het verhaal in je hoofd zit, hoe beter je het je publiek kunt vertellen en uitleggen. Maak eventueel een paar oefenopnames.

6 Gewoon **doen!** Na het opnemen van de vlog kan je nog editen (bewerken) en dus de stukjes die minder goed gingen, eruit knippen.

7 Zorg dat je vlog niet **té lang** is (maximaal 3 minuten).

Veel succes !!!

Help de leerlingen op weg met vragen als:

- Hoe zien de personen op de schilderijen eruit en waarom zijn ze zo afgebeeld denk je?
- Probeer je in te leven in (een van) de afgebeelde personen; hoe zou hij/zij zich op dit moment hebben gevoeld?
- Hoe zou jij je voelen als je in zijn/haar schoenen stond?
- Wat betekent vrijheid voor jou?

- Laat de leerlingen drie plekken in Den Haag uitkiezen die te maken hebben met het leven van Cupido of Sideron of met het thema slavernij. Gebruik hiervoor bijvoorbeeld de wandeling Den Haag en Slavernij (op pagina 38). Instrueer de leerlingen eventueel ook om op internet te zoeken waar in Nederland slavernij wordt herdacht. Zijn er veel plekken te vinden en waarom zou dat wel/niet zo zijn? Hoe is het onderwerp op deze plekken terug te zien?
-

3B. PRESENTEREN DUUR: 45 MINUTEN

Maak een keuze uit de volgende suggesties:

- Leerlingen vertellen met behulp van het digibord over hun bevindingen.
  - Leerlingen schrijven een gedicht/rap over het leven van Cupido en Sideron of over slavernij en vrijheid en dragen dat aan elkaar voor.
  - Leerlingen leiden elkaar tijdens een stadswandeling rond langs een aantal plekken die in verband staan met het onderwerp.
-

3C. EVALUEREN DUUR: 45 MINUTEN

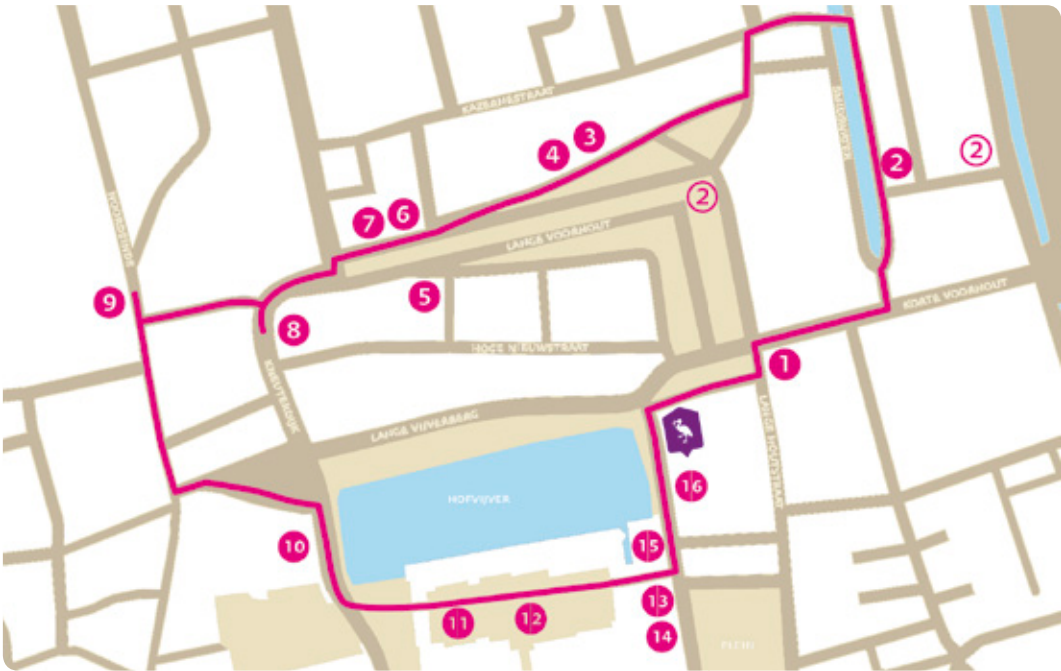
Bespreek het doorlopen proces met de leerlingen:

- Kon je genoeg informatie vinden tijdens je onderzoek?
  - Vond je het makkelijk de resultaten van je onderzoek in een werkstuk te verwerken?
  - Hoe vond je het om over je onderzoek te vertellen aan de klas?
  - Was je ergens door verrast of verbaasd?
  - Wat heb je geleerd?
  - Wat vond je het makkelijkst/moeilijkst om te doen?
  - Wat had je van tevoren bedacht wat je nu ook uitgevoerd hebt?
  - Welk onderdeel (onderzoek/uitvoering/presentatie) ging goed? Waarom?
  - Is het gelukt wat je vooraf bedacht/wilde?
  - Wat heb je geleerd bij deze opdracht wat je van tevoren nog niet wist?
  - Etc.
-

WANDELING DEN HAAG EN SLAVERNIJ

Een wandelroute met verhalen over het slavernijverleden. Ontdek een minder bekende kant van Den Haag. Download de wandeling via haageschoolplaten.nl/#!/slavernij/anno-nu of vraag de gedrukte versie aan via educatie@haagshistorischmuseum.nl.

TIPS

Een greep uit ander educatief aanbod online:

www.ninsee.nl

Het Nationaal Instituut Nederlands Slavernijverleden en Erfenis (NiNsee) is het kennis- en expertisecentrum over ons slavernijverleden en organiseert onder meer educatieve projecten.

---

www.slavernijenij.nl

Een educatieve website voor informatie over het Nederlandse slavernijverleden. Voor docenten, scholieren en studenten van VMBO-T, HAVO, VWO en MBO.

---

www.entoen.nu/nl/surinameantillen

Leerlingen en docenten in midden- en bovenbouw basisonderwijs en onderbouw voortgezet onderwijs kunnen op deze website veel informatie vinden over vijftig belangrijke personen, voorwerpen en gebeurtenissen uit de historische en culturele ontwikkeling van Nederland. Het zelfstandig worden van de koloniën is een van de onderwerpen.

---

www.lesmateriaalslavernijverleden.nl

Een overzicht van lesmateriaal over het slavernijverleden, afgestemd op verschillende doelgroepen, van basisonderwijs tot hoger onderwijs.

---

www.stilverleden.nl

Stichting Stil Verleden informeert jong en oud over het Nederlandse aandeel in de slavernij wereldwijd. De betekenis daarvan in onze huidige samenleving wordt inzichtelijk gemaakt doormiddel van educatieve projecten, presentaties, lezingen en erfgoedwandelingen. Het stimuleert om kritisch te blijven kijken naar de Nederlandse geschiedenis en de huidige samenleving.

---

www.mappingslavery.nl

Kennis over het slavernijverleden van het Nederlandse koloniale rijk wordt op deze website vertaald naar digitale kaarten en wandelroutes.

---

www.quaco-stripverhaal.nl

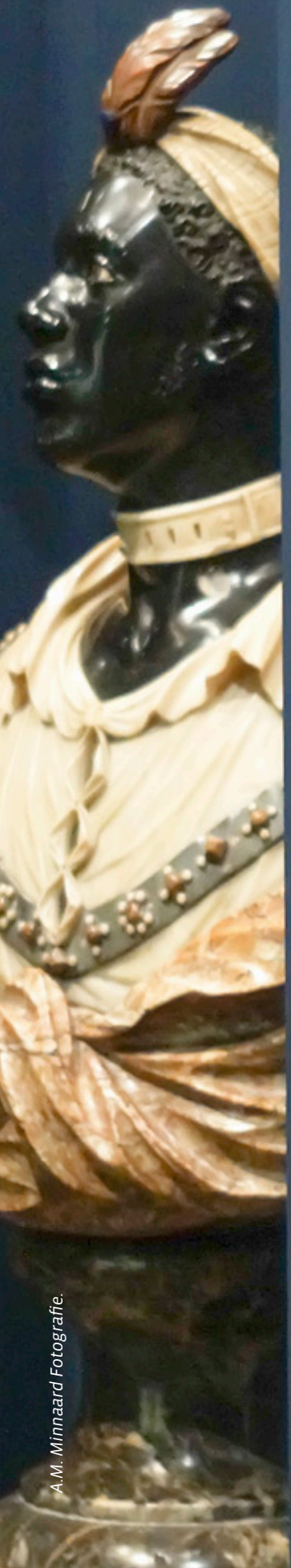
Quaco. Leven in slavernij is een stripverhaal over het Nederlandse slavernijverleden. Quaco, de hoofdpersoon, heeft werkelijk geleefd en woonde ook een tijd in Den Haag. De educatieve editie van de strip is geschikt voor scholieren van het voortgezet onderwijs, klas 2 en 3.

---

www.doremixmax.org

Deze website leert je over ons slavernijverleden via muziek en dans. Het lespakket is geschikt voor de bovenbouw van de basisschool en voor de eerste klas van het voortgezet onderwijs.

HAAGS
HISTORISCH
MUSEUM

Korte Vijverberg 7, Den Haag - www.haagshistorischmuseum.nl

Het onderwijsdossier AFRIKAANSE BEDIENDEN AAN HET HAAGSE HOF verscheen in april 2018 naar aanleiding van de gelijknamige tentoonstelling die van 21 september 2017 t/m 28 januari 2018 te zien was in het Haags Historisch Museum.